

Nr 5.

Ankom till riksdagens kansli den 25 februari 1929 kl. 1 e. m.

Bevillningsutskottets betänkande, i anledning av väckt motion om skrivelse till Konungen angående beaktande av vissa synpunkter vid den fortsatta utredningen av frågan om anordnandet av den statliga kontrollen av spritcentralens och tobaksmonopolets verksamhet.

I en inom första kammaren väckt, till bevillningsutskottet hänvisad motion, nr 145, hava herrar *Westman* och *Dahl* hemställt, »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att vid den fortsatta utredningen av frågan om anordnandet av den statliga kontrollen av spritcentralens och tobaksmonopolets verksamhet måtte iakttagas:

A. *Beträffande båda monopolföretagen*

att den förstärkning av revisionen, som ur det allmännas synpunkt är önskvärd, bör ske genom av riksdagens kamrar utsedda revisorer samt

att formen av aktiebolag med delägarskap av enskilda aktieägare bibehålles,

B. *Beträffande Vin- & spritcentralens verksamhetsområde*

att sådan förändring genomföres i rusdrycksförsäljningsförordningen den 14 juni 1917, att Pris- och inköpsnämnden avskaffas, samt

att för Vin- och spritcentralen meddelas bestämmelser, som avse att hålla denna fri från varje intressegemenskap med företag, som självt eller genom dotterföretag tillverkar eller försäljer rusdrycker eller maldrycker eller idkar hotell- eller restaurantrörelse,

C. *Beträffande tobaksmonopolet*

att för riksdagen framläggas utredning rörande förekomsten av provisioner i tobaksmonopolet och de åtgärder, vartill utredningen giver anledning.»

Beträffande vad motionärerna anfört till stöd för nämnda förslag får utskottet hänvisa till motionerna.

Den 12 november 1926 bemyndigade Kungl. Maj:t dåvarande chefen för finansdepartementet att tillkalla högst fem utredningsmän att inom departementet biträda vid utredning av frågan om lämpligt anordnande av den statliga kontrollen av aktiebolaget Vin- & spritcentralens och aktiebolaget

Utskottet.

Monopol-
kontrollutred-
ningen.

Svenska tobaksmonopolets verksamhet ävensom i samband därmed stående spörsmål.

Jämlikt nämnda bemyndigande tillkallade departementschefen samma dag fem utredningsmän, vilka antogo namnet monopolkontrollutredningen.

Sedermera avgåvo utredningsmännen särskilda betänkanden den 14 januari och den 21 november 1928 med förslag angående anordnandet av den statliga kontrollen av spritcentralens och tobaksmonopolets verksamhet.

Över förslagen hava utlåtanden avgivits: beträffande spritcentralen av kontrollstyrelsen, sedan spritcentralens styrelse samt pris- och inköpsnämnden yttrat sig, samt av statskontoret, fullmäktige för förvaltningen av pensionsförsäkringsfonden och riks försäkringsanstalten, samt beträffande tobaksmonopolet av nämnda fullmäktige, statskontoret och tobaksmonopolets styrelse.

*Departements-
chefen.*

Vid anmälan av nämnda betänkanden i statsrådet den 12 januari 1929 anförde chefen för finansdepartementet bland annat följande. Utredningsmännen hade icke allenast till behandling upptagit frågan om anordnandet av den statliga kontrollen av spritcentralens och tobaksmonopolets verksamhet utan jämväl ingått i prövning av spörsmålet om de lämpligaste formerna över huvud taget för utövandet av de statliga monopolen, partihandel med rusdrycker och tillverkning av tobaksvaror. Att komma till rätta med de organisatoriska problem, som härvid mötte, vore redan i och för sig en vansklig uppgift. Ej minst framträdde svårigheten att så anordna organisationen, att det allmännas inflytande behörigen tillgodosåges, utan att därigenom onödiga hinder skapades för företagens affärsmässiga skötsel. Men därtill komme, att jämväl handelspolitiska synpunkter särskilt i avseende å spritcentralen krävde beaktande. Meningarna rörande den lämpligaste lösningen bröte sig ock mot varandra. Vid nu nämnda förhållande och med hänsyn till den korta tid, som förflutit efter det förslaget rörande tobaksmonopolet avgivits och infordrade yttranden inkommit, hade departementschefen icke ännu kunnat bilda sig en säker uppfattning om de vägar, som borde beträdas för ernående av en tillfredsställande lösning av de föreliggande organisationsspörsmålen. Efter de överväganden, som ägt rum, stode det emellertid klart för departementschefen, att utredningsmännens förslag om överlåtandet av stam- respektive preferensaktierna åt livförsäkringsbolagen och övertagandet från dessas sida av de med aktieinnehavet förenade uppgifterna icke erbjöde sådana fördelar vid jämförelse med nu gällande ordning, att departementschefen kunde förorda detsamma. På denna punkt hade ock de, som därutinnan särskilt yttrat sig, varit ense i sitt avstyrkande. Med denna sin uppfattning och då således utredningsmännens förslag i själva huvudfrågan, varmed på det närmaste sammanhänge bland annat spörsmålet om revisionens anordnande, icke kunde läggas till grund för ärendets vidare behandling, funne departementschefen det icke möjligt att, såsom hans förhoppning varit, förelägga Kungl. Maj:t förslag i ämnet å sådan tid, att de kunnat underställas den nu öppnade riksdagen.

Sedan departementschefen vidare uttalat, att ärendets handläggning i fortsättningen lämpligen borde ske inom finansdepartementet med anlåtande av särskild person enligt de anvisningar, som lämnades av departementschefen, begärde och erhöll denne Kungl. Maj:ts bemyndigande att tillkalla en person att inom departementet biträda vid fortsatt behandling av frågan om anordnandet av den statliga kontrollen av spritcentralens och tobaksmonopolets verksamhet jämte därmed sammanhängande frågor.

Med begagnande av det sålunda erhållna bemyndigandet tillkallade chefen för finansdepartementet den 16 januari 1929 justitierådet A. Borgström att inom departementet biträda vid den fortsatta utredningen i ämnet.

Såsom av det nu anförda framgår äro frågorna om organisationen av de företag, som hava att utöva partihandel med rusdrycker och tillverkning av tobaksvaror, samt anordnandet av den statliga kontrollen av dessa företag alltjämt föremål för utredning. Utskottet förutsätter, att vid denna utredning jämväl de synpunkter motionärerna framhållit bliva föremål för allsidigt övervägande. Vid sådant förhållande och då utskottet i frågans nuvarande läge icke anser lämpligt att taga ståndpunkt till vissa ur sitt sammanhang utbrutna delar av föreliggande organisatoriska spörsmål, har utskottet icke kunnat biträda motionärernas förslag.

*Utskottets
yttrande.*

Utskottet får därför hemställa,

att förevarande motion I:145 av herrar Westman och Dahl, om skrivelse till Konungen angående beaktande av vissa synpunkter vid den fortsatta utredningen av frågan om anordnandet av den statliga kontrollen av spritcentralens och tobaksmonopolets verksamhet, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 25 februari 1929.

På bevillningsutskottets vägnar:

JOH. NILSSON.

Närvarande: herrar Johan Nilsson i Kristianstad, Bergman, Örne, Boman, Kristensson. K. Oscar Ericson i Obergå, Leander *, friherre Beck-Friis, Björnsson. Jönsson i Boa, Johansson i Arkösund, Hamrin, Olsson i Gävle, Nilsson i Hörby *, Åström *, Lithander, Andersson i Katrineholm *, Anderson i Linköping, Eklund och Svedberg.

*) Icke närvarit vid justeringen av betänkandet.

Reservationer:

1) av herrar *Boman, K. Oscar Ericson* i Obergå, *Leander, Nilsson* i Hörby och *Svedberg*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava följande lydelse:

»Den föreliggande motionen har framkommit i anledning av innehållet i det bekantgjorda statsrådsprotokollet av den 12 januari 1929, enligt vilket finansministern begärt och erhållit bemyndigande att tillkalla en sakkunnig för uppgörande av förslag till framtida organisation av de båda statliga monopolen: vin- & spritcentralen och tobaksmonopolet.

Motionärerna föreslå nu, att, då riksdagen icke förr än vid nästa års riksdag får tillfälle att taga ståndpunkt till det slutliga organisationsförslag, som enligt finansministerns uttalande då är att vänta, riksdagen redan nu skulle uttala sig för vissa riktlinjer dels för båda företagen nämligen:

'att den förstärkning av revisionen, som ur det allmännas synpunkt är önskvärd, bör ske genom av riksdagens kamrar utsedda revisorer; samt

att formen av aktiebolag med delägarskap av enskilda aktieägare bibehålles',

dels för Vin- & spritcentralen speciellt,

'att sådan förändring genomföres i rusdrycksförsäljningsförordningen den 14 juni 1917, att Pris- och inköpsnämnden avskaffas, samt

att för Vin- & spritcentralen meddelas bestämmelser, som avse att hålla denna fri från varje intressegemenskap med företag, som självt eller genom dotterföretag tillverkar eller försäljer rusdrycker eller maldrycker eller idkar hotell- eller restaurantrörelse', och dels för tobaksmonopolet speciellt,

'att för riksdagen framlägga utredning rörande förekomsten av provisioner i tobaksmonopolet och de åtgärder, vartill utredningen giver anledning.'

Utskottet, som tagit del av de utlåtanden, som föreligga från utredningskommittéerna, får beträffande de speciella yrkandena ifråga om spritcentralen uttala, att visserligen goda skäl synas föreligga för avskaffande av pris- och inköpsnämnden i en blivande organisation av spritcentralen, sedan denna nämnd numera enligt riksdagens beslut upphört att ombesörja kontrollen och uppbörderna av omsättningsskatten. Då likväl, innan ett definitivt förslag beträffande en kommande organisation föreligger, det låter tänka sig, att pris- och inköpsnämnden eventuellt under annan form där kan inpassas, finner utskottet icke lämpligt, att riksdagen nu i denna detalj lämnar direktiv.

Det andra spritcentralen berörande speciella önskemål, där motionärerna ifrågasätta direktiv från riksdagen, sammanhänger intimt med den verksamhet, som spritcentralen bedriver genom dotterbolag.

Redan genom riksdagens beslut år 1923 om ändringar i förordningen an-

gående försäljning av rusdrycker har riksdagen uttalat sig för att det skulle åligga spritcentralen att, så snart sådant läte sig göra utan mera avsevärda förluster, avveckla sitt förhållande till vissa dotterbolag.

Allmänt torde väl numera erkännas önskvärdheten av att spritcentralens verksamhet begränsas till vad som varit dess uppgift — handhavande av engroshandel med vin och spirituosa och därmed sammanhängande tillverkning. Med denna uppfattning är tydligt att utskottet med tillfredsställelse sett, att ett av de större engagementen i dotterbolag nämligen porterbryggeriaktiebolaget D. Carnegie & C:o numera avvecklats.

Även om en avveckling av ännu återstående engagement i dotterbolag icke kan ske utan uppvisande av bokföringsmässig förlust (den verkliga förlusten finnes redan), synes det utskottet riktigt, att en dylik avveckling kommer att ske. Först då den har skett, blir det möjligt att utan en vidlyftig granskning av moder- och dotterbolagens alla inbördes transaktioner få en riktig uppfattning om resultatet av bolagets egentliga verksamhet. Det synes emellertid utskottet icke vara erforderligt, att i denna angelägenhet särskilda direktiv lämnas Kungl. Maj:t.

Beträffande tobaksmonopolet särskilt har i motionen begärts att för riksdagen skulle framläggas utredning rörande förekomsten av provisioner i tobaksmonopolet och de åtgärder, vartill utredningen giver anledning. Visserligen är det ännu pågående utredningsarbetet igångsatt genom uppdrag från tobaksmonopolets styrelse, men, därest styrelsen mot förmodan skulle underlåta att låta resultatet bli bekantgjort, läser ärendets art och den allmänna uppmärksamhet saken väckt göra, att väl Kungl. Maj:t även utan varje uttalande från riksdagens sida icke kan underlåta att låta utredningsresultatet bliva allmänt bekant.

Något uttalande härom från riksdagen synes därför obehövt.

Återstår så för utskottet att uttala sig om de för båda monopolbolagen föreslagna direktiven om revision jämväl genom riksdagen och om bibehållande av formen av aktiebolag med enskilda delägare.

Upprepade gånger har från riksdagen uttalats, att de båda bolagen äro statliga skatteinstrument, som i viss omfattning utöva riksdagens beskattningsrätt. Väl fattar riksdagen ensam beslut om de procentsatser, efter vilka omsättningsskatt å spritdrycker skall utgå, liksom om de växlande procentsatser av försäljningspriset, med vilka skatten skall utgå å olika tobaksslag, men bolagets ledning bestämmer själv varupriserna och måste nödvändigt äga denna befogenhet, varigenom ock skattens storlek påverkas.

I själva verket är den uppdebitering av skatt, som sker genom de båda monopolbolagen, av den betydelse, att i riksstaten endast tullmedel och inkomst- och förmögenhetsskatt visa större siffror.

Under sådana förhållanden måste det krav, som riksdagen framfört i skrivelse den 25 maj 1922 (nr 166), att riksdagen i en eller annan form skall äga att utse revisorer över företagen, vara fullt berättigat. Utan att ingå på frågan om hur dessa riksdagens revisorer skola utses eller om

härför en grundlagsändring skulle erfordras, torde vara tillräckligt att, såsom motionärerna uttalat, föreskriva, att bolagen skola vara skyldiga underkasta sig den revision, som riksdagen kan komma att besluta. Med detta uttalande tager utskottet icke ståndpunkt till utredningskommitterades förslag om en ständigt jourhavande revisor, mot vilket förslag betänkligheter nog kunna hysas såsom ägnat att i viss mån försvaga revisorernas ställning.

Beträffande den form, i vilken monopolbolagens rörelse bäst kan och bör utövas, erbjuder nog aktiebolagsformen med även enskilda aktieägare så betydande fördelar, att den bör bibehållas. Väl ådagalägger den verkställda kommittéutredningen, att inom båda bolagen utöver de bokslutmässiga vinster som uppvisats intjänats högst betydande belopp som dolda reserver: skattemedel som uttagits utan riksdagens beslut och kännedom. Dessa dolda reserver, i den mån de ej förbrukats till täckande av förluster, hava icke heller bokslutmässigt uppvisats, utan kvarstå nu i bolagens böcker i form av oskäligt nedskrivna lagervärden.

Särskilt inom tobaksmonopolet har dessutom förekommit medelsplaceringar och valutaspekulationer av en art, som knappast kunna tänkas förekomma annat än i familjebolag med endast en verklig aktieägare. Men dylika transaktioner lära väl ej upprepas även om aktiebolagsformen bibehålles, särskilt om en av tobaksmonopolets styrelse i utsikt ställd instruktion för verkställande direktören kommer att utfärdas.

Begränsas det av enskilda tillskjutna aktiekapitalet till måttliga belopp med fix utdelning (övrigt erforderligt kapital torde böra anskaffas som försträckning från t. ex. pensionsstyrelsen), torde svårighet ej komma att möta att erhålla lämpliga aktieägare. Underkännes det uppslag, som utredningsmännen framburit, att låta livförsäkringsbolagen bliva innehavare av de enskildas aktier, så kunde väl lämpligen Kungl. Maj:t utse sådana bland av rikets handelskammare föreslagna personer. Stadgades hembudsskyldighet vid aktieägares avgång, skulle säkerligen lämpliga enskilda aktieägare alltid finnas.

På grund av det anförda får utskottet hemställa,

att riksdagen i anledning av den väckta motionen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla,

1) att i den blivande organisationen för de båda monopolföretagen föreskrift lämnas, att revision må äga rum jämväl genom av riksdagen utsedda revisorer om och när riksdagen så beslutar; och

2) att formen av aktiebolag med även enskilda aktieägare bibehålles.»

av herr *Bergman*, som förklarar sig instämma i det av herr *Boman* m. fl. i förestående reservation under punkt 1) angivna yrkandet; samt

av herr *Lithander*, som anfört:

»Efter studium av monopolkontrollutredningens betänkande, beträffande såväl spritcentralens som tobaksmonopolets verksamhet, har jag icke kunnat ansluta mig till utskottets slutyrkande eller kortfattade avstyrkande av motionen I:145 av herrar *Westman* och *Dahl*. Bifall till motionen i fråga är så mycket angelägnare som tyvärr ingen kungl. proposition är att förvänta till innevarande års riksdag rörande statens monopolverksamhet på dessa båda områden.

Anmärkningsvärda förhållanden, som av monopolkontrollutredningen påvisats, bliva sålunda prolongerade på ytterligare ett år, utan att riksdagen blir i tillfälle att nu vidtaga önskvärda förbättringar. Under sådana förhållanden har jag ansett, att av herrar *Westman* och *Dahl* i motionen I:145 anförda yrkanden äro befogade. Med instämmande uti den motivering, som anförts i motionen, ber jag få framhålla:

A. *Beträffande båda monopolföretagen:*

1:o) att det synes mig vara ett ofrånkomligt krav, att riksdagen genom olika partier tillhörande, växlande revisorer blir i tillfälle att taga del av de statliga monopolens verksamhet. Hade detta krav tidigare tillgodosetts, skulle så anmärkningsvärda förhållanden som de, varom monopolkontrollutredningens betänkande vittnar, ingalunda kunnat äga rum;

2:o) att formen av aktiebolag med delägareskap av enskilda aktieägare bibehålles, enär denna form för verksamhetens utövande under förhandenvarande förhållande i första rummet bör ifrågakomma. Huruvida aktierna komma att innehavas av livförsäkringsbolag eller eventuellt andra korporationer eller enskilda, är icke någon huvudfråga och synes mig icke vara av den betydelse, att den behöver fördröja behandlingen av de verkliga huvudfrågorna, de framtida villkoren för förnyad oktroj. I avseende på båda monopolföretagen har jag tillåtit mig giva uttryck åt den uppfattning, som jag härmed ber att få framföra till såväl Kungl. Maj:ts som riksdagens beaktande, nämligen att vid förslagen beträffande monopolbolagen bestämmelser utfärdas, som framdeles tillse, att ingen riksdagsman må innehava något som helst avlönat uppdrag inom statens monopolföretag.

B. *Beträffande spritcentralens verksamhetsområde:*

Att pris- och inköpsnämnden enligt motionärernas förslag bör avskaffas; samt

att spritcentralen bör enligt motionärernas förslag frigöras från varje intressegemensak med företag, som självt eller genom dotterföretag tillverkar

eller försäljer rusdrycker eller maltdrycker eller idkar hotell- eller restaurantrörelse.

I avseende på mom. C. instämmer jag i motionärernas yrkande.

I anledning av motionen I:145 av herrar Westman och Dahl hemställs,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att vid den fortsatta utredningen av frågan om anordnandet av den statliga kontrollen av spritcentralens och tobaksmonopolets verksamhet måtte iakttagas:

A. Beträffande båda monopolföretagen

att den förstärkning av revisionen, som ur det allmännas synpunkt är önskvärd, bör ske genom av riksdagens kamrar utsedda revisorer samt

att formen av aktiebolag med delägarskap av enskilda aktieägare bibehålles,

B. Beträffande vin- & spritcentralens verksamhetsområde

att sådan förändring genomföres i rusdrycksförsäljningsförordningen den 14 juni 1917, att pris- och inköpsnämnden avskaffas, samt

att för vin- & spritcentralen meddelas bestämmelser, som avse att hålla denna fri från varje intressegemenskap med företag, som självt eller genom dotterföretag tillverkar eller försäljer rusdrycker eller maltdrycker eller idkar hotell- eller restaurantrörelse,

C. Beträffande tobaksmonopolet

att för riksdagen framläggas utredning rörande förekomsten av provisioner i tobaksmonopolet och de åtgärder, vartill utredningen giver anledning.»